

7676739
autor

O NÁLEZECH ZEMSKÉHO SOUDU ČESKÉHO XVI. STOL.

NAPSAL
RUDOLF RAUSCHER.

(Zvl. otisk ze Sborníku věd práv. a stát. roč. 1933.)

V PRAZE 1933.

NÁKLADEM VLASTNÍM. — KNIHTISKÁRNA „TYPUS“ PRAHA-SMÍCHOV.

O NÁLEZECH
ZEMSKÉHO SOUDU ČESKÉHO
XVI. STOL.

NAPSAL

RUDOLF RAUSCHER.

(Zvl. otisk ze Sborníku věd práv. a stát. roč. 1933.)

V PRAZE 1933.

NÁKLADEM VLASTNÍM. — KNIHTISKÁRNA „TYPUS“ PRAHA-SMÍCHOV

O nálezech zemského soudu českého XVI. stol.

O významu nálezů zemských soudů v českých zemích pro právní řád ve stol. XIV.—XV. nemůže býti sporu.¹⁾ Zemské soudy staly se v této době nejvyššími soudy nalézacími. Nalézaly právo v každém konkrétním případě a tvořily tak právní normy formulující v nich právní obyčej. Nebyly vázány zásadně žádnými právními pravidly, přece však nálezy již vynesené působily na rozhodování analogických případů do budoucnosti. Také tvoření t. zv. obecných nálezů přispívalo k úpravě právního řádu. Obecné nálezy svou obecnou formou působily na trvalou úpravu určitých právních poměrů, ač ovšem značnějšího praktického rozdílu mezi nálezem obecným a nálezy zvláštními nebylo. Neboť oboje byly zásadně rozhodnutím konkrétního sporného případu, který před soudem se projednával, po př. byly konkrétním sporným případem vyvolány. Obecné nálezy byly ovšem formulovány i usnesením sněmovním. Všehrd formuluje rozdíl obecného a zvláštního nálezu soudního tak, že se tento vztahuje jen na rozhodnutí sporu mezi stranami, onen působí vůči všem třetím, avšak i nález zvláštní mohl býti praejudikátem v příštím analogickém sporu.²⁾ Význam nálezů zemských soudů je patrný zvláště v právních knihách českých v před i pohusitské době.

¹⁾ Speciálně se touto otázkou zabývala literatura u nás jen poskovnu. Srv. J i r e č e k Herm., Právníký život v Čechách a na Moravě, Praha 1903, č. 201, 217, 237; Č e l a k o v s k ý Jaromír, Povšechné české dějiny právní, druhé dopl. vyd. Praha 1900, str. 14; K a p r a s Jan, Právní dějiny zemí koruny České I, Praha 1913, str. 23—24, 39. Upozornili jsme na tuto otázku v počtě prof. Dąbkowského, Pamiętnik trzydziestolecia pracy naukowej prof. Dr. Przemysława Dąbkowskiego (Lwów 1927) v čl. Znaczenie wyroków sądu ziemskiego w czeskiem pravie prywatnem, str. 185—199, kde tato otázka řešena jen z hlediska soukromého práva českého. Upozornil na tuto otázku také Č á d a Fr., České edice historickoprávní, Věd. ročenka práv. fakulty Masarykovy univ. v Brně roč. V.

²⁾ Všehrd II., 21., 14., 15.

Knihy ty se na nich zakládají a budují své úsudky o současném právním řádu.³⁾

Je přirozeno, že se také začaly velmi brzy sestavovati pro praksi seznamy se soupisy těchto nálezů. Ze XIV. stol. nemáme žádné sbírky těchto nálezů. Snad ovšem existovala. Dokazovala by to nejen systematika právních knih, které znají typické případy projednávané před zemským soudem, dokazují to však svou analogií i sbírky jako jest »Officium circa tabulas terrae«.⁴⁾ Stol. XV. vyžadovalo však již větší sbírky těchto nálezů. Řada rukopisů zachovala nám nálezy XV. stol. v pořádku nesystematickém.⁵⁾ Velmi obsáhlou sbírku nálezů zachoval nám Albrecht Ojír z Očedělic.⁶⁾ V tomto soupisu jsou nálezy z r. 1311—1494, tudíž z doby, která má neobyčejnou důležitost pro rekonstrukci ztracených desk zemských. Další sbírky nálezů náležejí svým vznikem již do počátku stol. XVI. Jsou to t. zv. Knížky nálezů soudu zemského a pak Sbírnka nálezů z r. 1536. Sbírnka zvaná »Knížky nálezů« vznikla patrně v prvních letech XVI. stol.⁷⁾ Poslední její nálež jest z r. 1501. Obsahovala původně jen nálezy zemského soudu, jež později asi v letech 1500—1540 byly doplněny nálezy soudu komorního a zove se v této podobě »Knížkami nálezů soudu zemského a komorního«. Kdežto sbírka Ojířova měla zcela zvláštní systém odpovídající a vyhovující praksi při zemském soudu, »Knížky nálezů« mají již obecnější systém podle abecedního pořádku hesel. Druhá sbírka zvaná plným názvem »Nálezové práv zemských tohoto slavného království Českého« vyšla tiskem r. 1536.⁸⁾ V této sbírce jsou opět zvláštním systémem seřazeny nálezy starší i novější až do r. 1530. I zde jsou obsaženy

³⁾ Srv. Č á d a Fr., České právní knihy v době předhusitské. Ve sborníku »Naše právo a stát«, Praha 1928.

⁴⁾ Č á d a Fr., Skladba čes. právních knih z doby předhusitské, Věd. roč. VII., Brno 1928, 178—179.

⁵⁾ Jsou to rkpy, jež uvádí Emler, Pozůstatky desk zemských král. Českého I., Praha 1870, str. X., XX.

⁶⁾ Uveřejnil ji J i r e ě k CJB III., 2, str. 181—197 ovšem tak, že jsou zde podány jejich nadpisy a místa, odkud z desk jsou vzaty. Nálezy samy jsou uveřejněny uveřejněných Jirečkem tamtéž.

⁷⁾ Vydal ji Jar. Čelakovský v Archivu čes. XIX., str. 476—651.

⁸⁾ Podruhé byly vydány v Právníku roč. I. (1861), str. 155 násl.

důležité nálezy, o nichž z jiných pramenů nemáme vědomosti, když zemské desky r. 1541 shořely.

Sbírnky tyto jsou díly osob soukromých a měly za úkol přispěti při řešení praktických případů před soudem zemským. Nejsou zde bohužel uvedeny vždy nálezy plně, nýbrž větší měrou jen stručné zaznamenání obsahu nálezu, po př. místa, kde se nálež v deskách vyskytá.⁹⁾

K těmto soukromým sbírkám nálezů druží se úředně porízená sbírka, kterou ve skutečnosti jest zemské zřízení Vladislavské. Neboť není ničím jiným než sestavením starších nálezů v systém, ovšem málo dokonalý. Nejsou zde zařazeny jen nálezy obecné, nýbrž i nálezy, jimiž byly rozhodnuty konkrétní jednotlivé případy. Tyto nálezy jsou zde ovšem přizpůsobeny obecným nálezům tím, že byly formulovány abstraktně, aby z nich právní předpis byl jasně patrný.¹⁰⁾ V zemské zřízení Vladislavské byly zařazeny nálezy ze XIV. i z XV. stol. a uvedeny někdy v plném znění. Tím se Vladislavské zřízení vlastně připojilo k starším sbírkám soukromým.

Neбудeme zde probírat obsah a systém zřízení Vladislavského, nás zde zajímá otázka, jak a zda byl v zemském zřízení řešen poměr mezi nálezy, jež do zemského zřízení pojaty byly a jež zůstaly mimo. Neboť probíráme-li obsah zemského zřízení a chceme-li vystihnouti současný právní řád, setkáváme se s tím, že zřízení zemské neobsahuje všech současných předpisů právních. Tato otázka, pro povahu zemského zřízení velmi důležitá, nebyla ani v zemském zřízení rozřešena, až teprve usnesním sněmovním z r. 1502,¹¹⁾ podle něhož nikdo se nesměl odvolávati ani na obecné nálezy dřívější, pokud by byly v odporu s články zemského zřízení. V zemském zřízení Vladislavském v čl. 554. bylo ustano-

⁹⁾ O rekonstrukci těchto nálezů pokusil se J i r e ě k, sebrav z různých sbírek různé nálezy a seřadiv je podle původního zapsání v deskách v CJB II., 2, str. 17—67 a CJB III., 2, str. 1—178.

¹⁰⁾ Je tomu tak na př. v čl. 10., 81., 82. a j. Tak byly ovšem tvořeny články českých i moravských zřízení i později. Srv. na př. ZZ 1604, fol. LXXVIII., kde jest velmi názorný příklad v čl. »žádný syn panského neb rytířského řádu statku žádného dávat ani zavazovat nemá, prvé než by jeho po otcí v držení byl.

¹¹⁾ Ač V. 263.

veno, že může býti doplňováno jen usnesením sněmovním. Vznikem zemského zřízení nebylo však zrušeno nalézací právo zemského soudu, naopak článek 553. výslovně je připustil. Jeho ustanovení nejlépe charakterizuje povahu zemského zřízení a zároveň zdůrazňuje význam nálezů i do budoucnosti. Jeho ustanovení zní takto: »ktož by tohoto nahoře psaného práva před zemským soudem neb před kterým jiným soudem neukazoval a na ně se netáhl a nežádal při něm zachován býti: že král JMst a páni a vládyky v soudu zemském mají a budou moci vedle přelíčení a svědomie súditi, jakož od starodávna bývalo, a též při jiných soudiech.«¹²⁾

Přirozeně, že právě v tomto ustanovení tkvěl důvod, proč i po vzniku Vladislavského zřízení byly nálezy zemského soudu vyhledávány a proč jich sbírky byly i nadále sestavovány.

Další zřízení zemská z r. 1549 a 1564 byla zpracována daleko dokonaleji. Formulace jich je abstraktnější a ovšem vnitřní systematická daleko ucelenější než zřízení Vladislavského. V obou zřízeních byla rovněž výhrada, že mohou býti doplněna jen se souhlasem obou vyšších stavů a krále.¹³⁾ Pokud pak šlo o nálezy a jejich použití při soudním projednávání před zemským soudem bylo ustanovení zvláštní, jehož příčinou byla skutečnost, že desky r. 1541 shořely a nebylo možno používat nálezy v nich zapsaných. Bylo proto v čl. X. 17 zemského zřízení z r. 1549 stanoveno, že použití nálezů před r. 1541 nalezených se při provádění důkazů zakazuje.¹⁴⁾ Tím však tvoření nových nálezů, praejudikátů pro příště nebylo zrušeno, nýbrž naopak čl. X 16, Z 1549 bylo připuštěno a rozšířeno. Byla tu totiž vyslovena přímo

¹²⁾ Ač V. 261.

¹³⁾ ZZ 1549, X. 8, 1564, Z 4.

¹⁴⁾ Zajímavé jest odůvodnění zde uvedené: Což se cizích nálezuov z desk zemských pohořelých, kteréž sou lidé ku přem a potřebám svým před soudy všemi ukazovali a na ně se táhli, dotýče: ty všecky se tímto svolením naším ke všem soudom ukazovati zapovídají, krom těch, kohož by se vlastně v tom (kdož při má) dotýkalo. Neb mnohý, maje vejpis cizího nálezu z desk zemských pohořelých k své při neb přem podobný by ukázal neb ukázali, a druhý nemaje desk před rukama, aby k své potřebě zase proti tomu nálezu potřebný sobě vyhledati dáti a ukázati mohl, v tom by obmeškán byl, ješto skrze to a pod tím spu SOBEM páni soudce zemští zatmění lidských spravedlností k rozsouzení míti by mohli.

zásada: »Páni a vládyky, soud zemský i jiné soudy mají tak držeti a souditi na své přísahy spravedlivě a na toto Zřízení Zemské, jakož od starodávna bývalo, a jakž za spravedlivé poznají. A tu bude moci každý nálezy před týmž soudem ukazovati k své při, tak jakož od starodávna bývalo.«

Jest přirozeno, že i tímto ustanovením nálezy zemského soudu setrvaly na svém významu, jaký měly již dříve. V XVI. stol. bylo jen omezení, že nálezy nemohou odporovati ustanovením zemských zřízení. Stranám sloužily jako průkazní materiál, jehož se mohly dovolávat. Skutečně pročítáme-li zemské desky XVI. stol., vidíme, že strany při provádění důkazů dovolávají se vedle ustanovení zemských zřízení také četných nálezů rozhodujících analogické případy. A zemský soud vynášeje nález uvádí, že vzal zřetel jak k ustanovením zemských zřízení, tak také k nálezům, jež stranami při dokazování byly předloženy.

Nejlepším důkazem, jaký význam se přičítal nálezům zemského soudu po celé XVI. stol. jest čl. D XLIX, OZZ, jehož znění zde uvedeme doslovně, protože nepotřebuje dalších dlouhých výkladů. Zní: »A jakož se při potazích podle tohoto Našeho Obnoveného Zřízení zemského řídití a spravovati náleží a kdyby co z něho přivozováno bylo, to deklamator s pilností poznamenati a soudcové zemští vyhledati mají; a ačkoli předešle toliko nálezův (jakž tak jmenováni byli) se šetřilo, a podle nich téměř vejpovědi se řídily;¹⁵⁾ ale poněvadž to velice nebezpečné jest, a tudy by se někomu nemalé skrácení státi mohlo, též takoví nálezové častokráte jedni proti druhým jsou; k tomu také mnozí o nich nevědí: za kteroužto příčinou My milostivě jsme naříditi ráčili, aby úředníci a soudcové Naši zemští, jako i jiní, jenž týchž nálezův nejlépeji povědomi jsou, ti takové ještě u pochybnosti zůstávající případnosti, kteréž až posavád na větším díle podle nálezův rozenávány býti musely, v tomto však Našem Zřízení Zemském se nenacházejí, v jedno seberouc, v pořádek uvedli, a potomně je, dadouc k jednékaždé té případnosti anebo právní ještě u pochybnosti zůstávající otázce své dobré zdání, Nám k další Naší resoluci

¹⁵⁾ V něm. textu tato věta zní: Also und obwol vor diesem auf die Nález (wie sie genant werden) oder praejudicata gesehen und fast die Urteil darauf gerichtet worden...

(kteráž se konečně státi má) do Naší královské kanceláře české dvorské odvedli a odevzdali.«

Z tohoto jasného svědectví OZZ je patrné, že nám, chceme-li poznati právní řád XVI. stol., naprosto nestačí zemská zřízení, neboť v nich nenajdeme vysloveny všechny právní zásady, podle nichž se soudilo a podle nichž se žilo. Právní obyčej, na němž ještě v XVI. stol. u nás právní řád spočíval, nabýval výrazu právě v nálezech zemského soudu a ostatních nejvyšších soudů.

S tím se setká badatel, který zkoumá na př. dějiny soukromého práva nebo práva trestního, nebo i práva procesního XVI. stol. Zvláště otázky práva trestního nejsou v zemských zřízeních buď vůbec tknuty nebo jen kuse. Jak obtížno by bylo sestaviti pojmy jednotlivých trestních činů jen z ustanovení zemských zřízení, tím méně bylo by možno řešiti systém trestů. Na př. o trestu smrti nebo trestu vězení mluví se zde jen mimochodem a leckde použití těchto trestů ani uvedeno není. Vysvětlujeme si to tím, že v zemském zřízení jsou obsaženy předpisy především t. zv. »práva soudního,«¹⁶⁾ tudíž právní předpisy, jež se vztahovaly na věci sporné a nesporné, jež se před zemským soudem projednávaly.

Úprava řady poměrů práva soukromého byla ponechána v zemském právu českém vůli stran a o této úpravě se velmi často dovídáme teprve tehdy, nastaly-li spory o ni a byl-li vynesena náleží. Chceme-li plně vystihnouti vývoj a povahu českého práva soukromého, musíme přihlídnouti i k těmto různorodým případům. Máme za to, že na př. povaha t. zv. rodinného nedílu českého nebude dostatečně vystižena, pokud se nepřihlédne k různé úpravě nedílnosti uvnitř rodiny. O t. zv. podělení mezi členy rodiny nedovídáme se ze zemských zřízeních ničeho a přece hrálo důležitou roli při úpravě právního poměru mezi členy rodiny, kteří mezi sebou rodinný majetek podělili, nerozdělili však. A tak bychom mohli uvést řadu ještě dalších příkladů.

Plně by zajisté stačilo, co dosud bylo řečeno, abychom zdůraznili význam nálezů pro poznání právního řádu XVI. stol. Neboť teprve prozkoumáním nálezů poznáváme plně předpisy

¹⁶⁾ Tohoto terminu s oblibou používá se v právu polském: prawo sądowe. Zahnuje v sobě právo soukromé, trestní i procesní.

soukromého a trestního našeho práva. Avšak nálezy mají ještě větší význam: jsou důležitým zdrojem pro poznání procesního řízení. Jsou v nich obsaženy záznamy o procesním postupu před zemským soudem, což v době ústního projednávání má význam prvořadý.¹⁷⁾ Přihlédneme k tomu, co vlastně nález obsahuje. Nálezy, jako jiné procesní úkony měly přesný formulář. Formulář obsahoval především uvedení sporu ve formuli: »V té při, kteráž jest mezi A z B, pívodem z jedné a C z D, pohnaným z strany druhé, tu kdež týž A pohání a viní . . . Protož aby jemu A týž C z toho práv byl, jakož žaloba plněji svědčí.« V této úvodní formuli se dovídáme o tom, co obsahoval púhon a žaloba. Dále nález obsahuje záznam, co od stran bylo při projednávání žaloby mluveno a jaké důkazy byly nabízeny. Jest to vyjádřeno formulí: »Proti tomu od C jest mluveno . . . Nato dav čistí zřízení zemské . . . a svědomí . . . a nálezy . . . a s tím se poroučeje JMstem k spravedlivému opatření. Proti tomu od A jest mluveno . . .« Nález končí pak formulí: »Tu páni JMst a vladyky na plném soudu zemském slyševše¹⁸⁾ strany a jich s obou stran převedení, nálezy od stran ukázané a svědomí, toho všeho s pilností pováživše nalezli a E a F z pánů a G z vladyk panský a vladycký potaz učinili: Poněvadž . . .«

Z toho jest patrné, že z nálezů se dovídáme o obsahu púhonu (po př. obeslání) a žaloby, pak poznáváme, které a jaké důkazy strany uváděly a jaké právní názory o sporném předmětu při tom byly pronášeny. Nález jest tudíž aspoň částečným protokolem o sporu, který jinde poznamenán nebyl. V závěru pak obsaženo jest odůvodnění nálezů nalézajícím soudem. Seznáváme-li z desk púhonných přípravné řízení před vlastním projednáváním sporu, pak z nálezů nejen že se dovídáme o obsahu púhonu, ale

¹⁷⁾ Na tuto skutečnost upozorňuje čl. D XLIII, OZZ: A poněvadž již o ortelích a výpovědech, kteréž se po rozeznání vyhlášují, oznámeno bude, k tomu pak především bedlivé relací a pilného akcí přehlídnutí zapotřebí jest; i ačkoli předešle při oustním pře vedení tak se zachovávalo, že jest místopisář to, což mluveno bylo, psal, deklamator pak allegata a průvod k té přivedený registroval a zaznamenával, a po takovém oustním vyslyšení jeden i druhý to, co od nich psáno a zaznamenáno bylo, na soudu zemském přednášeli; . . .

¹⁸⁾ O významu této formule srv. Všehrd II. 31, 5.

objevuje se nám průběh dalšího řízení, jakož i vlastní usnesení soudu.

Uvedli jsme nahoře sbírky nálezů z poč. XVI. stol. a před shořením zemských desk. I z druhé poloviny XVI. stol. máme zachovánu řadu sbírek nálezů zemského soudu. Sestavovali je úředníci a praktikové, zvláště ti, jichž úřední postavení jim dovolovalo vypisovati si nálezy ze zemských desk. Uvedeme zde několik soupisů, které jsme prohlédli, aniž bychom chtěli tvrditi, že výpočet je úplný.^{18a)}

Při deskách zemských jsou nyní uloženy dva rukopisy, jež obsahují seznamy nálezů od r. 1542 až do poč. XVII. stol. Prvý z nich (nyní označen sign. č. 189) jest vzorem seznamu nálezů podle věcného roztržení a podle abecedního seřazení. Počíná heslem »Artykulové z kšaftu do desk zemských vloženi na relací JMstí,« další heslo: »Auředník počet činiti byl povinen« atd. Pod hesly jest uvedeno místo z desk zemských obvyklým způsobem na př. »V kvaternu menším zápisném bílém, léta MV^c LIX, v úterý po sv. Trojici J XXXVI.« Pod tímto označením nález sám zpravidla vypsán není, jen při některých heslech se uvádí. Někde jest uveden i článek zemského zřízení, k němuž se pojí nálezy. Rukopis druhý (nyní označen sign. č. 190) má název: »Registrum, kde a na kterém listu by měl který nález a na jakou příčinu nalezen býti.« Jest to rovněž seznam nálezů roztržiděných věcně pod určitými hesly. Hesla však nejsou sestavena abecedně jako v rukopisu předcházejícím, nýbrž podle zvláštního věcného rozdělení, jež patrně vyhovovalo současné praxi. Tak na př. následují po sobě hesla takto: Č. 1. »Společníci a nápadníci všichni spolu odpírati, poháněti a obsílati, též zase pohánění a obsílání býti mají; pakli jinak, tehdy bude zdvižen.« Č. 2. »Přísahy nalezeny.« Č. 3. »Statek z rukou vzat a do sekvestru dán.«¹⁹⁾

Seznamy tyto snad vznikly za úřední činnosti při deskách a

^{18a)} Jeden ze soupisů nálezů moravských jest na př. v mé knihovně. Má nadpis: »V této knížce najdeš se vši pilností i dosti pracně vyhledání a sebrání mnohých předešlých puohnův a nálezův...« Obsahuje nálezy z let 1463-1560.

¹⁹⁾ Týž systém jest použit i u rkp. univ. knihovny F VII, 330 (Truhlář Jos., Katalog českých rukopisů veř. a univ. knihovny pražské (Praha 1906) str. 159, č. 416.

sloužily k snadnějšímu hledání v deskách při vyhledávání nálezů. Bylo jich zde za tím účelem patrně také užíváno.

Příkladem soupisů nálezů zemského soudu i jiných soudů českých, které sloužily potřebě praktických právníků, jest několik rukopisů, které chová archiv Národního musea.²⁰⁾ Z nich nejdůležitější jsou rky č. 934 a 1098. Rkp. č. 1098 obsahuje nálezy zemského soudu většího v král. Českém z let 1543—1588. Rkp. pochází z r. 1596 a je nedopsán. Chronologický pořad nálezů není zachován. Zajímavějším jest rkp. č. 934, který obsahuje nálezy sebrané od Ojře z Očedělic, opsané a doplněné dalšími nálezy z XVI. stol. od Jana Jeníška z Oujezda. Jsou tu nálezy z let 1555—1557, kdy Jan Jeníšek byl místokomorníkem při deskách zemských s dodatkem až do r. 1566, kdy již Jeníšek při deskách nebyl. Jeníšek byl si vědom, že v jeho době nemůže býti již použito nálezů z doby před r. 1541, přece však opsal sbírku Ojřovu, protože i pak zůstával theoretický význam starších nálezů. Jeníšek uvádí, že si nálezy XVI. stol. vybral a poznamenal si je sám.²¹⁾ Nálezy rozdělil podle obsahu a podle času.

²⁰⁾ Jsou to rky b. č. 82. Manuál při královských soudu komorního král. Čes. 1544—1551, popis srv. Schulz Václ., Soupis register soudu komorního král. Čes., Praha 1904, str. 51, č. 25; b. č. 184. Nálezové soudu nejv. purkrabství pražského 1536—1618. Rkp. takto označený obsahuje však i nálezy jiných soudů; b. č. 183. Nálezové soudu zemského král. Čes. 1542—1591 (—1611). Sbírka sepsaná r. 1615. Na počátku jest registrum podle věcí, pak následují nálezy v pořadí chronologickém. Dále jsou to rky b. č. 956, 957 a 958, které jsou vzorem příruček pro praktické právníky, obsahující výpisy převážně z nálezů jiných soudů než zemských, tak na př. rkp. 957 jest manuálem právním Václava Hanzlicidesa z Něm. Brodu, notáře v Polné 1584. K nim druží se nálezy moravské, které obsahují průhony i nálezy. Jsou to rky b. č. 965, Manuál právní, půhony a nálezy moravské z let 1406—1560; b. č. 966 obsahující půhony a nálezy moravské z týchž let, je však obšírnější, než rkp. předcházející; pak č. 1101 Naučení, nálezy a zápisy zemského soudu moravského z let 1535—1576 pořizené v r. 1597 Pavlem Neupauerem v Olomouci; č. 1102 Svod naučení a nálezů moravských z let 1463—1580; a konečně č. 1103 Půhony a nálezy zemského soudu z XVI. stol.

²¹⁾ Na fol. 95a (nov. čísl.): Tito nadepsaní nálezové stali sou se v soudu zemském prvé, nežli sem já při deskách zemských místokomorníkem byl. Než sa já potom při deskách zemských, na kderej sem kde trefil a že se mi líbil, že by mohl k potřebě se hoditi aneb z některých sem také přispisův, vejpisův sem jaké napsal, od koho sem je jmíti mohl.

Archiv města Prahy chová ve svých sbírkách rkp. s označením »Nálezové soudu zemského« obsahující nálezy z let 1542 až 1568.²²⁾ Rukopis tento oproti uvedeným dosud rukopisům vyznačuje se svým rozsahem a bohatým obsahem. Nálezy zde uvedené rozděleny jsou ve čtyři skupiny. Prvá část tohoto rukopisu obsahuje nejprve nálezy soudu většího po shoření desk od r. 1542 až do r. 1559. V druhé části jsou nálezy na obeslání od r. 1542—1561. Třetí obsahuje nálezy zemského soudu na vznešení a supplikace od r. 1542—1552. Ve třetí části jsou také nálezy na půhonné pře od r. 1543—1568, při čemž mezi nimi jsou i nálezy soudu komorního a dvorského a jsou zde přepsány nálezy i ze starých desk zemských z let 1465—1539. Nálezy uvedené v tomto rukopisu jsou velmi obsáhle zaznamenány, některé v plném znění a nezkráceně. Tím ovšem soupis tento nabývá na své důležitosti. Z obsahu nálezů zde uvedených se zdá, že auktor této sbírky si hleděl především nálezů, jich předmětem byla úprava práva soukromého, případům trestně právním není věnována zde zvláštní pozornost. U nálezu jest také poznamenáno, kde jest nálež v deskách zapsán.

Nejdůležitější rukopisy obsahující soupisy nálezů zemského soudu XVI. stol. má universitní knihovna pražská.²³⁾ Jsou tu soupisy nálezů obojího druhu: buď s pouhým označením, kde se nálež v deskách nalézá, jsou zde však rukopisy, které nám zaznamenávají nálezy v plném znění a v množství, s nímž se v jiných rukopisech nesetkáváme. Zvláště dva soupisy nálezů předčí svým obsahem ostatní. Jsou to rukopisy sign. XVII C 30 a XVII D 1. Rukopis první obsahuje nálezy soudu zemského, komorního a dvorského z let 1487—1582 a pochází z r. 1610. Obsahuje nejprve nálezy uváděné ve znění téměř plném, pak

²²⁾ Popis rkpu viz Čelakovský Jaromír, Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy č. I. (Praha 1907), str. 30—31, č. 6 (A. č. 130). Nadpis rkpu: Počínají se nálezové soudu zemského většího po pádu a shoření desk zemských léta etc. 1542 až do léta 59 a to nejprve k suchým dnům postním.

²³⁾ Jsou to rkpy sign. XVII A 35 (Truhlář, Čes. č. 36, Schulz Václ. Soupis register soudu komorního král. Čes. Praha 1904, str. 27, č. 8); XVII C 30 (Truhlář, Čes. č. 108); XVII D 1 (Truhlář, Čes. č. 131); XVII F 33 (Truhlář, Čes. č. 263); F VII 330 (Truhlář, Čes. č. 416).

následují kratší nálezy zemského soudu většího i menšího, po řadě nálezů k sirotčím dnům a na vznešení v soudu zemském pokračují nálezy soudu komorního, pak rozličné půhony, po nich nálezy na obeslání a nálezy soudu dvorského. V další části jsou uváděny nálezy zemského soudu na obeslání z let 1542—1554, na vznešení z r. 1542—1552, pak následují nálezy na odpor, zvláštní oddíl nálezů o mordy a nálezů ke čtyřem dnům. Autor této sbírky postupoval tak, že zpravidla nad každý nálež napsal stručný regist: na př. »Kdo se komu voč podvolí, povinen tomu dosti učiniti,« nebo »Přes věc prvé rozsouzenou nepoháněj ani obsílej« a p. Charakteristickým pro obsah tohoto rukopisu jest, že věnuje pozornost zvl. nálezům práva trestního. Po stránce vnější jest nápadna vkusná úprava, která umožňuje velmi dobře přehled o látce a obsahu této sbírky.

Nejobsáhlejším soupisem nálezů zemského soudu českého ze známých nám jest uvedený rkp. XVII D 1 universitní knihovny pražské.²⁴⁾ Jak již nadpis ukazuje »Nálezové z soudu zemského většího i menšího král. Českého. Léta páně 1595« jsou zde obsaženy nálezy od r. 1542 do r. 1595. Celkem obsahuje tento rkp. 792 fol. nového číslování (X, 20 původního). Na počátku rkpu jest dvojí rejstřík: věcný a jmenný. Věcný jest sestaven podle zvláštních hesel, která patrně vyhovovala současné praxi. Tak na př. [1.] »Smlouvu o spravedlnost po otci zůstalou učinivši s poručníkem svým a vdavši se.« [2.] »Za živnosti otce syn zdlužil se v jistou summu peněz a kdo půjčil, pohnal držitele statku z toho dluhu, nic nevzal.« [3.] »Máteř dcery své živobytím přečkavši, i po smrti manžela svého a jich dcer otce, nápadu dcerám věci odkázaných užila,« atd. Druhý rejstřík jest sestaven podle jmen osob. Nálezy nejsou sestaveny v určitém pořádku ani chronologickém ani věcném. V soupisu jest nad každým zápisem uvedeno místo, odkud z desk opis se stal.

Máme-li shrnouti své úvahy v závěr, pak ovšem musíme opětně zdůrazniti potřebu prostudování nálezů zemského soudu XVI. stol. Prostudovati je systematicky není věcí snadnou, neboť nálezy ty vydány nejsou a nejsou dosti přístupny. Zkoumati je možno buď přímo z desk zemských nebo z uvedených zde sbírek.

²⁴⁾ Srv. Truhlář, Čes. č. 131 str. 48.

V tomto případě nutno vzít v úvahu, že jde o opisy. Nálezy zde zapsané, nebyly vždy uvedeny v plném znění jako v deskách a nikoli vždy bez chyb. Sbírky ty jsou nám vítány, neboť můžeme nálezy podle nich hledat v deskách. Nálezy v českých zemských deskách nejsou totiž zapsány soustředěně na jednom místě v určitých kvaternech nálezů, nýbrž jsou rozptýleny po různých kvaternech, především v kvaternech desk půhonných.²⁵⁾

Pro právního historika mělo by ovšem prvořadou cenu, kdyby nálezy zemského soudu, po př. i jiných soudů od r. 1542 do r. 1620 byly vydány. Vydání jich bylo již v edičním programu Jirečkově, ač nemínil-li Jireček vydati snad jen nálezy XVI. stol. do r. 1542.²⁶⁾ Nálezy zemských soudů jako část obsahu zemských desk budou ovšem vydány, až budou vydány úplně zemské desky XVI. stol. K vydání desk však v tomto rozsahu však sotva dojde.²⁷⁾ Z desk bude možno vydati jen určitou řadu kvaternů, která bude vzorem a podkladem pro zkoumání deskových zápisů, řízení před deskami a řízení procesního před zemským soudem. Není sporu o tom, že v deskách je obsaženo množství cenného materiálu historického, právněhistorického, genealogického a p., přece však množství zápisů je typicky stejných, se stejným formulářem. Tak jest tomu na př. v půhonných deskách, kde se opakují formuláře různých půhonů jen s obměnou jmen osob. I mezi nálezy jest mnoho typicky stejných. Pro poznání předpisů materiálního práva nemělo by významu vydávati nálezy všechny (na př. množství typicky stejných nálezů pro nestání). Bylo by proto doporučitelné, aby v event. vydání nálezů byl vydán pouze výběr nálezů zemského soudu. Nálezy byly by zde sestaveny tak, aby v nich byly plně obsaženy všechny právní předpisy současné, zvl. pokud doplňují zemská zřízení. Výběr by zahrnoval nálezy soudu zemského v plném znění, jak jsou zapsány v deskách zemských v pořadí časovém.

²⁵⁾ Na to upozorňuje již Všehrd II., 21, 10. Má také každý nález o při pöhonnú ve dsky pöhonné při pöhonu vepsán býti; ale o při k odporu anebo o při strannú ve dskách trhových pořád má nález psán býti.

²⁶⁾ Srv. Právník VIII. (1869), str. 261 násl.

²⁷⁾ Srv. J. B. Novák, O programu historického ústavu vydavatelského, Čas. Arch. Školy III. (1926).

S nálezem bylo by možno vydati příslušný půhon, po př. obeslání, aby bylo jasné i procesní řízení, jež nálezu předcházelo.

Vydání nálezů XVI. stol. bylo by velmi důležitým i pro novou edici zemských zřízení českých. Dosavadní vydání Jirečkova zemských zřízení XVI. stol. nevyhovují. Po prozkoumání a po vydání nálezů XVI. stol. bylo by možno pomýšleti na vydání komentovaná, jež by poznání právního vývoje značně prospěla.